

امکان‌سنجی شناسایی خانوارهای نیازمند از خانوارهای بی‌نیاز در ایران « در راستای هدفمند نمودن یارانه‌ها »

شماره ثبت مرکز اسناد مؤسسه: ۱۷۲۹ مورخ ۱۳۸۴/۶/۱۶

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

پرمه، زورار
امکان سنجی شناسایی خانوارهای نیازمند از خانوارهای بی نیاز در ایران
در راستای هدفمند نمودن یارانه‌ها / مسؤل طرح غلامرضا کشاورز حداد؛
مجری طرح زورار پرمه؛ همکاران طرح کوهسار خالدي... [لودیگران]؛ ویرایش
و ادبی و مقابله احسان بشیری؛ [به سفارش] معاونت پژوهشی بخش
پژوهشهای بازرگانی داخلی. -- تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای
بازرگانی، ۱۳۸۴.
۲۲۶ ص.: جدول.

ISBN 964-469-185-7

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.
کتابنامه.

۱. یارانه -- ایران. ۲. اقتصاد خانواده -- ایران. ۳. سیاست اقتصادی
-- ایران. ۴. اقتصاد رفاه. الف. خالدي، کوهسار. ب. کشاورز، غلامرضا.
ج. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی. بخش پژوهشهای بازرگانی داخلی؛
معاونت پژوهشی. د. موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی. ه. عنوان.
۴۲ پ ۷۹ / HC ۲۸ / ۹۵۵۰۲

کتابخانه ملی ایران

۴۲۲۸۸-۸۲ م

شابک: ۷-۱۸۵-۴۶۹-۹۶۴

نام کتاب: امکان سنجی شناسایی خانوارهای نیازمند از خانوارهای بی نیاز در
ایران «در راستای هدفمند نمودن یارانه‌ها»

شناسنامه پدیدآورندگان:

معاونت پژوهشی

بخش پژوهشهای بازرگانی داخلی

مسئول طرح: دکتر غلامرضا کشاورز حداد

مجری طرح: زورار پرمه

همکاران طرح: کوهسار خالدي، منصور محمدی دینانی، خانم سمانه قلی پور و امیدگیلان پور

ویرایش ادبی و مقابله: احسان بشیری

صفحه آرایی و طراحی جلد: محبوبه اصغرپور

شناسنامه کتاب

چاپ اول: اسفند ماه ۱۳۸۴

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

لینوگرافی، چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر بازرگانی

ناشر: موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

نشانی: تهران، خیابان کارگر شمالی، بالاتر از بلوار کشاورز، شماره ۲۴۰ تلفن: ۶۶۹۳۹۳۲۹

پیشگفتار

پرداخت یارانه‌های عام همواره یکی از دلایل کسری بودجه در اقتصاد کشورهای در حال توسعه بوده است و همین امر نابسامانی‌های زیادی در اقتصاد این کشورها ایجاد کرده است. از سوی دیگر این کشورها برای برخورداری از کمک‌های مالی نهادهای بین‌المللی همچون صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی لازم است اصلاحات ساختاری در اقتصاد ایجاد نمایند. یکی از این موارد کاهش و هدفمند نمودن یارانه‌ها می‌باشد. در اقتصاد ایران نیز در بیشتر سال‌های مورد بررسی یارانه‌های پرداختی عامل اصلی کسری بودجه بوده است. علاوه بر این به دلیل شیوه فراگیر پرداخت یارانه‌ها، هزینه سیستم در مقایسه با منافعی که به فقرا می‌رسد بسیار بالا می‌باشد. هم‌چنین سهم قابل ملاحظه‌ای از منافع یارانه از طریق سیستم توزیع، خارج شده و در اختیار خانوارها قرار نمی‌گیرد (وجود فساد). بنابراین امروزه حمایت از گروه‌های نیازمند یکی از برنامه‌های مهم کشور محسوب می‌شود و دولت به دنبال ایجاد چتر حمایتی از خانوارهای فقیر می‌باشد، اما طراحی این چتر حمایتی باید دارای کمترین هزینه برای دولت، بالاترین نرخ پوشش برای افراد فقیر و کمترین نرخ تراوش برای افراد بی‌نیاز و سرانجام از پایین‌ترین هزینه‌های اجرایی و سیاسی برخوردار باشد.

برای این کار قدم اول، شناسایی خانوارهای نیازمند یا خانوارهای آسیب‌پذیر می‌باشد. این کار را می‌توان به روش‌های مختلفی انجام داد، اما یکی از معیارهای مهم تعیین‌کننده سطح رفاه خانوارها میزان درآمد آن‌ها است. با تعیین درآمد و سپس مقایسه آن با خط فقر می‌توان واجد شرایط بودن یک خانوار را تعریف نمود، اما تعیین درآمد یکی از مشکلات اساسی اقتصاد کشورهای در حال توسعه است. به‌ویژه این امر زمانی حادتر می‌شود که شاغلان بخش رسمی (دولتی) کمتر از بخش غیر دولتی باشند. لذا اقتصاددانان به دنبال معیارها و ملاک‌هایی رفته‌اند که بالاترین ارتباط را با سطح درآمد خانوارها داشته باشد تا از این رهگذر برآوردی از رفاه خانوارها به دست آورند.

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی با توجه به اهمیت هدفمندی یارانه‌ها، اقدام به انجام مطالعه‌ای تحت عنوان امکان‌سنجی شناسایی خانوارهای نیازمند از خانوارهای بی‌نیاز در ایران (در راستای هدفمند نمودن یارانه‌ها) نموده است. در این مطالعه ضمن بررسی شیوه‌های هدفمندی یارانه، میزان موفقیت هریک نیز در کشورهای مختلف مورد بررسی قرار گرفته است و در انتها با استفاده از نتایج حاصل از تجربه کشورها و میزان موفقیت شیوه‌های مختلف هدفمندی، روش آزمون تقریب میانگین برای تشخیص خانوارهای فقیر و ثروتمند بکار رفته است.

در پایان لازم است از آقای زورار پرمه مجری طرح، آقای دکتر غلامرضا کشاورز مسئول طرح و همکاران شرکت چاپ و نشر بازرگانی که در مراحل مختلف تهیه و عرضه این اثر تلاش داشته‌اند تقدیر و تشکر به عمل آید.

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات

۱	۱-۱- بیان موضوع تحقیق و ضرورت انجام آن
۳	۱-۲- ادبیات تحقیق
۵	۱-۳- چارچوب نظری، متدولوژی و روش‌های اجرایی پژوهش پیشنهادی
۶	۱-۴- اهداف تحقیق
۶	۱-۵- پرسش‌های اصلی و فرعی تحقیق
۷	۱-۶- جامعه آماری، حجم نمونه، روش‌های نمونه‌گیری

فصل دوم: هزینه‌ها و منافع هدفمند نمودن یارانه‌ها

۱۰	۲-۱- هدفمندی چیست؟
۱۱	۲-۲- مزایا و منافع هدفمندی
۱۲	۲-۳- هزینه‌های هدفمندی
۱۹	۲-۴- جمع‌بندی و نکات پایانی
۲۰	۲-۵- منابع و مآخذ

فصل سوم: روش‌های داوری نتایج هدفمندی

- ۲۲ ۳-۱- تعریف و تعیین گروه‌های هدف
- ۲۲ ۳-۲- مفهوم دقت هدفمندی
- ۲۴ ۳-۳- گزارش دقت هدفمندی
- ۲۷ ۳-۴- رابطه بین تراوش و عدم پوشش
- ۲۹ ۳-۵- جمع‌بندی و نکات پایانی
- ۳۰ ۳-۶- منابع و مآخذ
- ۳۱ ضمیمه فصل سوم
- ۳۱ معیار فقر

فصل چهارم: بررسی شیوه‌های هدفمندی یارانه

- ۳۵ ۴-۱- روش‌های هدفمندی یارانه‌ها
- ۳۷ ۴-۲- هدفمندی براساس ارزیابی فردی خانوارها
- ۵۸ ۴-۳- هدفمندی براساس نواحی جغرافیایی و مشخصات گروه
- ۶۸ ۴-۴- مکانیسم خودهدفمندی
- ۷۱ ۴-۵- بررسی نتایج هدفمندی در کشورها و برنامه‌های مختلف
- ۸۶ ۴-۶- جمع‌بندی و ملاحظات پایانی
- ۸۷ ۴-۷- منابع و مآخذ

فصل پنجم: مروری بر مطالعات انجام شده با استفاده از روش Proxy Means Test

- ۸۹ ۵-۱- مروری بر مطالعات انجام شده
- ۱۲۲ ۵-۲- منابع و مآخذ

فصل ششم: متدولوژی تحقیق

- ۱۲۴ ۶-۱- آزمون تقریب میانگین

۱۳۸	۶-۲- خلاصه و جمع‌بندی
۱۳۹	۶-۳- منابع و مآخذ

فصل هفتم: محاسبه خط فقر و درصد خانوارهای فقیر شهری

۱۴۴	۷-۱- تعریف فقر
۱۴۷	۷-۲- اندازه‌گیری خط فقر
۱۵۲	۷-۳- محاسبه تعداد فقرای جامعه
۱۵۳	۷-۴- نتایج
۱۵۷	۷-۵- خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۵۸	۷-۶- منابع و مآخذ

فصل هشتم: نتیجه‌گیری و بحث

۱۶۰	۸-۱- بررسی آمار و اطلاعات مورد استفاده
۱۷۳	۸-۲- نحوه برآورد داده‌های نمونه‌گیری شده
۱۸۴	۸-۳- بررسی و تحلیل نتایج
۱۸۸	۸-۴- مدل نهایی برای مناطق شهری و روستایی
۱۹۲	۸-۵- ارزیابی مدل
۱۹۴	۸-۶- کاربرد آزمون تقریب میانگین برای دو خانوار نمونه
۱۹۶	۸-۷- خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۹۸	۸-۸- منابع و مآخذ

فصل نهم: جمع‌بندی و ملاحظات پایانی

۲۱۱	جمع‌بندی و پیشنهادات
۲۱۵	فهرست منابع
۲۱۹	ضمایم

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۲۳	جدول (۳-۱). نتایج هدفمندی
۲۵	جدول (۳-۲). برخورداری دو برنامه براساس گروه‌های پنج‌گانه
۲۶	جدول (۳-۳). نرخ‌های مشارکت برای دو برنامه
۳۷	جدول (۴-۱). تقسیم‌بندی مکانیسم‌های هدفمندی
۴۰	جدول (۴-۲). مقایسه روش‌های ارزیابی فردی هدفمندی
۴۴	جدول (۴-۳). برخورداری دانشجویان از وام در کلمبیا
۵۰	جدول (۴-۴). گروه‌های اولویت دار فقیر و سال‌خورده برای دریافت مستمری
۵۴	جدول (۴-۵). فاکتورهای ریسک تغذیه PANFAR در کشور پرو
۵۷	جدول (۴-۶). فاکتورهای آسیب‌های روانی - اجتماعی برنامه CEN-CENI
۶۰	جدول (۴-۷). تراوش و عدم پوشش در هدفمندی جغرافیایی در سطح استانی ...
۶۱	جدول (۴-۸). تراوش و عدم پوشش در میکزیک در سه واحد هدفمندی جغرافیایی
۶۷	جدول (۴-۹). معیار انتخاب مدارس برای نهار مدارس کشور شیلی
۷۴	جدول (۴-۱۰). هزینه‌های اجرایی و نتایج برخورداری مکانیسم‌های مختلف هدفمندی

- جدول (۴-۱۱). توزیع مداخل برحسب مناطق و سطوح درآمدی کشورها ۷۷
- جدول (۴-۱۲). توزیع روش‌های هدفمندی برحسب مناطق، سطوح درآمدی ... ۸۰
- جدول (۴-۱۳). موفقیت هدفمندی براساس مداخله‌های مبارزه با فقر ۸۳
- جدول (۵-۱). نتایج برآورد نهایی مدل آزمون تقریب میانگین ۹۳
- جدول (۵-۲). آمارهای مجموعه نهایی از متغیرها برای فقیرترین و ثروتمندترین ... ۹۴
- جدول (۵-۳). مقایسه دو خانوار نمونه برای دریافت نوع کارت ۹۵
- جدول (۵-۴). جمعیت ثبت نام شده در SISBEN به تفکیک شهری و روستایی ... ۹۹
- جدول (۵-۵). سهم یارانه ۲۰ و ۴۰ درصد پایین جمعیتی در کشور کلمبیا ۱۰۰
- جدول (۵-۶). سهم یارانه دریافتی در دهک‌های مختلف در سال ۱۹۹۷ ۱۰۰
- جدول (۵-۷). سهم یارانه در ۲۰ و ۴۰ درصد پایین جمعیت در دو روش مختلف ... ۱۰۱
- جدول (۵-۸). هزینه‌های اجرایی SISBEN در سال ۲۰۰۳ ۱۰۲
- جدول (۵-۹). رگرسیون گام به گام در کشور روسیه ۱۰۵
- جدول (۵-۱۰). مقایسه خانوارها به لحاظ فقیر و غنی بودن ۱۰۶
- جدول (۵-۱۱). تخفیف شهریه دانشگاه در کاستاریکا ۱۰۷
- جدول (۵-۱۲). ویژگی‌های ریسک اجتماعی ۱۱۰
- جدول (۵-۱۳). شبیه‌سازی‌های آزمون تقریب میانگین ۱۱۵
- جدول (۵-۱۴). متغیرهای استفاده شده در شبیه‌سازی‌های کشور جامائیکا ۱۱۶
- جدول (۵-۱۵). میزان برخورداری برنامه‌هایی که با استفاده از CAS هدفمند شده‌اند ۱۲۱
- جدول (۶-۱). برآورد هزینه و منافع ۱۳۳
- جدول (۷-۱). الگوی پیشنهادی تغذیه ایران (تغذیه مناسب) ۱۵۱
- جدول (۷-۲). میزان خط فقر مطلق غذایی و کل سالانه خانوار شهری و روستایی ... ۱۵۴
- جدول (۷-۳). درصد خانوارهای مطلقاً فقیر شهری و روستایی در سال‌های ... ۱۵۶
- جدول (۸-۱). درصد خانوارهای نمونه شهری در استان‌های مختلف کشور ۱۶۱
- جدول (۸-۲). وضعیت کالاهای بادوام در خانوارهای شهری در سال ۱۳۸۱ ۱۶۲

- جدول (۸-۳). وضعیت اجتماعی خانوارهای شهری در سال ۱۳۸۱ ۱۶۵
- جدول (۸-۴). وضعیت مسکن و منابع گرمایی آن در خانوارهای شهری در سال ۱۳۸۱ ۱۶۶
- جدول (۸-۵). تعداد نمونه‌های خانوارهای روستایی در استان‌های مختلف در سال ۱۳۸۱ ۱۶۷
- جدول (۸-۶). وضعیت کالاهای بادوام در خانوارهای روستایی در سال ۱۳۸۱ ۱۶۹
- جدول (۸-۷). وضعیت اجتماعی خانوارهای روستایی در سال ۱۳۸۱ ۱۷۱
- جدول (۸-۸). وضعیت مسکن و منابع گرمایی آن در خانوارهای روستایی ... ۱۷۳
- جدول (۸-۹). واحدهای اولیه نمونه‌گیری ۱۷۷
- جدول (۸-۱۰). وضعیت متغیرهای اقتصادی و اجتماعی در داده‌های مدل ۱۸۱
- جدول (۸-۱۱). متغیرهای اقتصادی و اجتماعی در مناطق روستایی و شهری ۱۸۵
- جدول (۸-۱۲). تعداد خوشه، واحدهای اولیه نمونه‌گیری و تعداد نمونه در هر PSU ۱۸۶
- جدول (۸-۱۳). وضعیت متغیرهای معنی‌دار شده ۱۸۹
- جدول (۸-۱۴). نتایج رگرسیون نهایی خطی برای آزمون تقریب میانگین ۱۹۰
- جدول (۸-۱۵). محاسبه خطاهای نوع اول و دوم آزمون تقریب میانگین ۱۹۳
- جدول (۸-۱۶). محاسبه خطاهای نوع دوم آزمون تقریب میانگین ۱۹۴
- جدول (۸-۱۷). مقایسه دو خانوار روستایی نمونه برای بهره‌مندی از یارانه ۱۹۵